

# Däverluren

MEDLEMSSKRIFT FÖR VÄRMLANDS HEMBYGDSFÖRBUND Nr 4/2012



Värmlands Hembygdsförbund  
önskar er en God Jul  
och ett Gott Nytt År

NUMMER 4, 2012

ANSVARIG UTGIVARE

Karl-Axel Branzell

054-21 82 59

REDAKTIONSGRUPP

Berit Juhl

0560-10854

berit.juhl@tyfonmail.se

Peter Olausson

0533-310 24

lassevander@hotmail.com

GRAFISK FORM

KM IDÉ/Kjell Sundström

0565-303 20

kjell@km-ide.se

FOTOGRAF

Anges när denne är känd

PRENUMERATION

Helår 100 kr

ANNONSPRISER

1/1 sida 1 500 kr

1/2 sida 750 kr

1/4 sida 380 kr

1/8 sida 190 kr

Färdiga annonser skickas i pdf-format till:

kjell@km-ide.se

PLANERADE UTGIVNINGSDATUM 2013

Nr 1: 1 mars

Nr 2: 20 maj

Nr 3: 5 oktober

Nr 4: 14 december

MANUSSTOPP

Nr 1: 1 februari

Nr 2: 15 april

Nr 3: 31 augusti

Nr 4: 2 november

TRYCK

RAMSTRÖMS TRYCKERI AB SUNNE

FRAMSIDAN

Ernst Kirchsteiger gästade Julmässan på Mårbacka.

Foto: Kjell Sundström.

## INNEHÅLL

### 3 Ordföranden har ordet

Karl-Axel Branzell

### 4 Nors Hembygdsförening 80-årsjubilerade

Solveig Lundberg

### 6 De första kvalitetsmärkta Värmlandslederna

Ylva Gustafsson

### 8 Var det bättre förr – eller?

Ingegerd Löwgren-Jansson

### 10 Utveckla Värmlands hembygder!

Peter Olausson

### 11 Östmarksmordet

Berit Juhl

### 12–13 Info från förbundet

Redaktionen

### 14 En transatlantisk romans

Alf Brorson

### 15 2013 – Ett märkesår – utmarsch från Trossnäs 1913

Jan Bondesson

### 16 Vandalerna i Väse

Peter Olausson

### 18 När Amerikanarna kom till byn

Linda Västlund

### 19 Hembygdsportalen

Kaj Röhs och Kjell Sundström

### 20 En pigg och vital 100-åring – Jakobsbergsskolan

Kerstin Stenberg och Magnus Karlsson

### 21 Signe Björnberg "Sigge Stark"

Berit Juhl

### 22 Gammal gruvkarta över Nordmarksbergs gruvor

Jan Kruse



Under året firade Nors hembygdsförening sitt 80-årsjubileum. Här visar mannekängerna upp sig. Camilla 30-talet, Marie och Lisa 40-talet. Foto: Monica Högberg. Läs på sidan 4.

**Manusstopp för nummer 1, 2013 är 1 februari. Skicka manus och bilder till [kjell@km-ide.se](mailto:kjell@km-ide.se)**

# Ordföranden har ordet

## Dags för skifte

Som framgick i föregående nummer av Näverluren har jag beslutat mig för att avgå som ordförande men står gärna kvar som konsult för hembygdsföreningarna, men det beror naturligtvis på hur den nya styrelsen vill ha det.

## Några frågetecken inför framtiden

Sveriges Hembygdsförbund, vår riksorganisation, arbetar idag som kontakt med riksdag och myndigheter. Vidare håller man på att organisera vår IT-verksamhet samt svarar för Hembygdsförsäkringen, även viss kurverksamhet bedrivs. Nu aviseras avgiftshöjning och vi har begärt information om avgiftshöjningarna de senast tio åren. Jag anser att höjningen inte skall vara större än index. Vår landskapsorganisation, Värmlands Hembygdsförbund, skiljer sig från övriga länsförbund genom att vara fristående medan övriga förbund på något sätt är knutna till läns museerna. Detta medför en stor frihet men också ökade kostnader för medlemmarna. Nu frågar jag mig, gör vi i Värmlands Hembygdsförbund tillräcklig nytta?

Jag är väl medveten om de värmlandska hembygdsföreningarnas problem och är det kanske dags för varje enskild förening att diskutera framtid och förnyelse. En del har naturligtvis redan detta klart för sig men det skadar inte att lyfta frågan.

Till sist vill jag hälsa vår nye landshövding Kenneth Johansson välkommen och hoppas på ett gott samarbete för att tillsammans stärka vårt Värmland. 🐦

*Karl-Axel Branzell*



Johan Branzell var kyrkoherde i Stavnäs kyrka. Här provar Karl-Axel Branzell sin förfaders predikstol.  
Foto: Karl-Gustav Nordgren

POST- och BESÖKSADRESS  
Värmlands Hembygdsförbund  
Skutboudden  
671 94 BRUNSKOG

Kansliets telefonfunder:  
Måndag–fredag 10.00–12.00  
tel. 0570-522 09  
fax. 0570-523 88  
Karl-Axel Branzell 070-330 01 56  
kansliet@hembygdvarmland.se  
www.hembygdvarmland.se  
PlusGiro 512602-4  
Bankgiro 5666-5516  
Org. nr. 873200-7706

## Alla är välkomna!

Redaktionsgruppen tar med varm hand emot artiklar och bilder för publicering i Näverluren. Kanske har det hänt något speciellt i just din förening. Skriv gärna om detta och skicka till oss.

Skriv i Word, bilderna skickas separat och ange fotografens namn samt en bildtext. Tyvärr har vi ingen möjlighet att ta emot handskrivna manus. Däremot kan vi skanna in vanlig foton.

Hälsningar  
Redaktionsgruppen



Den tidigare mangårdsbyggnaden vid Malma gård i Vålberg.

# Nors Hembygdsförening 80-årsjubilerade 2012

Solveig Lundberg

**Det var tidigt 30-tal. Första världskriget var avslutat. Allt andades framtidstro. På Malma Gård i Vålberg hade en ny mangårdsbyggnad sett dagens ljus. Den gamla byggnaden var egentligen en vacker gammal byggnad men nu alldeles felplacerad och tidens tand hade farit hårt fram med den.**

Det finns en gammal gård i Nor  
numera är det ingen som i huset bor

Men gården vill gärna samla  
alla från Nor både unga och gamla

Här var förr både glam och ståt,  
Och om vi försöker. Ja, verkligen hjälps åt

När vi sitter där i rummet och spanar.  
Då kanske vi hör, och försiktigt anar  
Hur tedde sig livet då för folket här  
Hur levde de? Vad hade de för besvär?  
Var någon kär?

Något vi vet, annat vi tror  
Vi som nu bor, här i Nor

Men gården, har vi kvar. Den står där den står  
Vi bevarar och vårdar den så gott vi förmår.

– Inget att bevara.

– Riv skräpet, var ord som hördes. Några som inte ville lyssna på de orden var prostens Carl Mellkvist, folkskollärare och kyrkvård Emil Myrén och några till framsynta herrar och damer. De beslutade att försöka bilda en hembygdsförening. Den 17 april 1932 var det dags att samla de

boende i Nor till en hembygdsafton. Prosten presenterade idén om att bilda en hembygdsförening, landsantikvarie Helge Kjellin höll föredrag och Hembygdskören sjöng. Ett 20-tal av de som besökte församlingshemmet denna kväll skrev in sig som medlemmar och betalade medlemsavgiften på 1 krona. Ett bra resultat på hembygdsaftonen – men ekonomiskt blev inte resultatet så bra. Vår förening startade med minus 40 kronor i kassan.

DET VAR DÅ DET. Nu 2012 firar vi 80-årsjubileum. Redan på Knutsfesten i januari kom gamla prosten på besök. Han berättade för barnen om när han hade varit Knutgubbe. Vid Nävgrötskalaset kom han tillbaka och berättade om en del olika problem och glädjeämnen som den nya föreningen ställts inför och på vilket sätt de löst dem. Många frivilliga arbetstimmar har medlemmarna lagt ner. En av deltagarna kommenterade efteråt:

– Vad intressant att höra hur det började med vår förening. Det var många saker jag inte hade en aning om.

På självaste födelsedagen den 17 april, Lilla födelsedagskalaset, var funktionärer och andra som varit särskilt aktiva i föreningens verksamhet inbjudna. Programmet bjöd bl. a. på mannekänguppvisning. Tre unga damer visade kläder från 1932 och varje 10-tal år fram till dagens mode. Allt ackompanjerades av tidstypisk musik samt en kort sammanfattning av händelser i Nor och världen just det året. Kvällen avslutades med god supé samt kaffe och tårta i form av Nors vapen.



Den förväntansfulla publiken.

DEN 3 JUNI VAR DET SÅ DAGS för det **Stora födelsedagskalaset**. Alla var inbjudna som ville komma. Det var ca 75 personer som mötte upp i Nors Hagar. Där fanns Värmlands Hembygdsförbund, våra grannföreningar både hembygdsföreningar och övriga föreningar i Nor representerade, medlemmar i Nors Hembygdsförening och andra intresserade. Festen började med att ordförande presenterade sin Norsdräkt och hälsade välkommen genom att läsa en inledningsdikt specialskriven för dagen. Naturligtvis kom prosten Mellkvist på besök. Han berättade hur det var när föreningen startade. I stort sett var han nöjd med hur föreningen sköttes nu. Men han klagade på att vi försummat bruket av att avsluta sammankomsterna med psalmen "Härlig är jorden". (Det brukade vi alltid göra). Ordförande lovade genast bättring på den punkten. Kaffe och hembakade muffins serverades i pausen innan trubaduren och länsrådet Björn Sandborgh underhöll oss med sång, musik och trevliga berättelser. Dagen avslutades med

– Ja, vad tror ni? "Härlig är jorden". En trevlig dag som genomfördes på bästa sätt. Vädergudarna var nådiga mot oss. Innan vi startade tömde de förrådet av regnvatten. Sen kom nästa skur när vi nästan plockat ihop allt efter **Stora födelsedagskalaset**. ☺



Ordförande Solveig Lundberg, klädd i Nors sockendräkt, välkomnar till födelsedagsfesten.



Nors hembygds gård 2012.

# De första kvalitetsmärkta Värmlandslederna utsedda

Ylva Gustafsson, Hushållningssällskapet & Värmlandsleder

**Ä**ntligen har Värmland tagit ett gemensamt grepp i syfte att skapa en hållbar vandringsdestination. Jäveröleden, Karlstad kommun, och Järnleden, Kristinehamns kommun, har tilldelats kvalitetsmärkningen VÄRMLANDSLED.



Jäverön. Foto: Ylva Gustafsson.

DET ÄR FÖRENINGEN Värmlandsleders styrelse som beslutar vilka leder som utses. Järnleden och Jäveröleden uppfyller föreningens kvalitetskriterier. Det handlar om att ha bra avtal med markägare. Informationen till vandrare skall ske på ett likartat sätt, t. ex. kartsymboler och beskrivning av svårighetsgrader. Informationen skall även riktas till gäster från andra länder, vilket innebär översättningar till engelska och tyska. Slutligen är skötselplaner och förvaltning en avgörande bedömningsgrund. Lederna skall vara välskötta. Föreningen har utfört kontroller i fält och granskat alla papper. Kontrollerna skall upprepas var tredje år. Däremellan krävs egenkontroll.

AV UTLÄNDSKA TURISTER (flerdagsbesökare) har 20% angett att de vandrat i skog och berg. Det visar en ny studie från Tillväxtverket. Det är en av de populäraste aktiviteterna, som lockar utländska turister till svensk landsbygd. Även turistbyråer i Värmland berättar att vandringsleder är den mest efterfrågade aktiviteten.

I ANDRA LÄNDER är vandringsturismen betydligt mer utvecklad. I Skottland genererar vandring hela 20% av den totala turismomsättningen. Det är mycket pengar. Det kan förklaras med att vandring har en lång säsong. Den internationella vandringsturismen handlar om att gästen sover i en säng, äter på restaurang och vandrar bekväma dagsturer, med eller utan guide.



Jäverön. Foto: Ylva Gustafsson.



Foto: Kjell Lundman.



Foto: Ylva Gustafsson.

INTRESSET FÖR VANDRINGSTURISM ökar alltså stadigt, men statusen på vandringslederna i Värmland har varierat. De senaste årtiondena har det anlagts många vandringsleder i Värmland, av olika aktörer. Underhållet har inte alltid fungerat. Om vandraren tvingas vända för att en bro har rasat eller ledmarkeringen plötsligt bara försvinner, då förstörs ryktet för hela Värmland som vandringsdestination. Därför har föreningen Värmlandsleder tagit initiativet att kvalitetsmärka vandringsleder. Flera kommuner och föreningar arbetar med kvalitetsförbättringar på sina vandringsleder. Ofta är det samverkan mellan kommuner, föreningar och turistföretagare som göra att skötseln av en led fungerar.

JU FLER KVALITETSMÄRKTA vandringsleder vi får, desto större blir synergieffekterna när det gäller marknadsföringen. Nu skall jag försöka måla upp en bild av hur vandringssturismen kan se ut. Tänk er ett gäng vandrare från Tyskland, i 65-årsåldern. De kommer hit en vecka i september och bor på hotell. På kvällarna äter de måltider tillagade av lokala råvaror och säkert lite vin till detta. Varje dag vandrar de olika kvalitetsmärka dagsturer, 4–18 km. De flesta dagar har de med sig lunchpaket, men några dagar kan de äta på en öppen restaurang längs leden. Vandringslederna väljer de så att de får uppleva olika landskapstyper och olika sevärdheter som t ex hembygdsgårdar, gårdsbutiker eller fornlämningar. En led har startplats med parkering vid hembygdsgården. De flesta leder är rundslingar, så att de kommer tillbaka till bilen.

FÖRENINGEN VÄRMLANDSLEDER har idag 27 medlemmar som är kommuner, turistföretag och ideella föreningar. Värmlands Hembygdsförbund och några hembygdsföreningar är redan medlemmar. Ju fler vi blir som arbetar mot samma mål och efter samma kvalitetskriterier, desto större blir vinsten. Arbetet med att utveckla Värmlandsleder samordnas genom Hushållningssällskapets projekt **Vandringssturism i Värmland**. Projektet finansieras av Landsbygdsprogrammet samt åtta värmländska kommuner (Karlstad, Kristinehamn, Grums, Munkfors, Hagfors, Säffle, Sunne och Torsby).

Läs mer på: [www.hushallningssallskapet.se/s](http://www.hushallningssallskapet.se/s)

### Järnleden

Järnleden går från Bergsjötorp till Kristinehamns gästhamn, 25 km. Arbetet pågår med en förlängning norrut. Svårighetsgraden är medel. Leden följer den allra första väg som järnet forslades med släde eller klövjehästar till Kristinehamn. Vandringsleden passerar bl. a. Niklasdam med pelargonmuseum, café och handelsträdgård.

Läs mer om Järnleden på: [Kristinehamn.se](http://Kristinehamn.se)

### Jäveröleden

Jäveröleden är 17 km runt hela ön. Det finns genvägar som erbjuder kortare vandringar på 3 eller 10 km. Svårighetsgraden är medel. Vandringsleden tar dig till både stränder, skogar och beteshagar. Till Jäverön åker du bilfärja eller sommartid båtbus. Sommartid finns café vid Jäverö gård. Läs mer om Jäveröleden på: [Karlstad.se](http://Karlstad.se) ☺

# Var det bättre förr – eller?

Text och bild: Ingegerd Löwgren-Jansson

**För att tydliggöra hur det var förr i tiden, så fick alla elever i åttonde klass i Sunne tillbringa en dag på hembygdsgården. Det var bemannat i de olika husen och man gick runt i grupper för att lyssna, fråga och i viss mån pröva på. Olle Gustafsson fanns på plats vid Askersbygården och som alltid när denna munviga man pratar inför en grupp, så lockar han fram skratt. Det är nog inte så "mossigt" ändå att få reda på hur det var förr. Kanske såddes något litet frö som kan leda till eftertanke.**

## 628 meter lång matta

På andra våningen i Askersbygården fanns Inez Assk och Anita Jonasson vid vävstolarna. Men hur sätter man upp en väv? Inez förklarade och sa att jeansen ni har på er kan bli en fin matta. Om man inte ska ha dem längre kan man klippa mattor av dem och slå in dem i väven.

Anita satt och vävde en löpare och lät eleverna, de som ville, pröva på att väva några inslag. Hon berättade att det finns många olika tekniker och grovlek på det man väver. Inez vet att i Rättvik finns en bro som ska prydas av en 628 meter lång trasmatta! Hittills är drygt 400meter vävda.

## Socker för 67 öre

Inne i lanthandeln var Maj Jansson på plats för att berätta om huset som Sunne Hembygdsförening köpte 1970 från Butorp i Olsäter. Lanthandeln invigdes 1972 under festveckan Evi Gläja.

Inventarierna, samt alla varor, skänktes av traktens köpmän. Det fanns dock en person som skänkte merparten av alla varor och det var fru Ellen Nielmark, Knutseruds Handel i Östra Ämtervik. Ungdomarna var intresserade av det mesta och frågade livligt om de såg något som de inte visste vad det var. Sockertoppen var intressant. Maj berättade att ett kilo socker på den tiden kostade 67 öre! På hylorna stod massor av gamla fina burkar, flaskor och förpackningar som ungdomarna ville veta mera om. Den gamla kaffekvarnen, kassaapparaten och spottkoppen var intressanta saker. Likaså skylten som uppmanar: "Spotta inte på golvet!"



Berit Persson är fröken i Anneforsskolan den här dagen.

## Kan du göra ett smycke?

I smedjan jobbade Gunnar Andersson. Det glödde fint på härden och Gunnar visade att den stora bälgen fått nytt älgskinn och var hel och fin och pustade på bra. Smedjan var så full med ungdomar att det var helt mörkt därinne. Någon elev bad Gunnar göra ett smycke! Men det var säkert inte enkelt. Han smidde dock en fin upphängningskrok istället.

## Från havre till nävgröt

I Skvaltkvarnen, som är från Ö:a Maggebysäter och har stått vid Trehörningsbäcken, fanns Göran Jonasson och David Myrehed. Namnet Skvaltkvarn kommer av att hjulstocken står lodrätt upp och ner. I nedre änden är stocken försedd med skovlar, som drivs runt av vatten. Från

övre änden av hjulstocken går en järn-axel upp genom den undre till den övre kvarnstenen och vrider denna runt vid malningen. Säden rinner ner i kvarnen. I ena hörnet av kvarnen var en öppen spis murad av gråsten. David berättar:

– Det påstås att gamle Erik Jönsson vid Kamptjärn och även andra, använde dem då de malde sin säd höstkvällar och nätter. I den öppna spisen brann torvveden och spred ljus och värme i kvarnen. Det var säkert romantiskt på sitt sätt.

## Spännande med gamla bilder

På bildarkivet visade Kerstin Meric, Siw Myrén och Mats Jansson hur man får fram gamla bilder av sig själv, föräldrar, eller mor- och farföräldrar. Om det lagts in några bilder av dem vill



Visst minns man de här förpackningarna.

säga. Har man varit hos Foto-Karlsson och fotograferat sig så finns man helt säkert med i arkivets databas.

– Å, min morbror! Han var inte gammal där. Hördes en flicka utropa. Det var tydligt att de unga var intresserade.

### Så långt ifrån mobilens tid

Anneforsskolans skolsal var bemannad för en dag av Berit Persson, som varit lärare på riktigt, hon kunde berätta om skolans ursprung. Den byggdes 1907 vid Annefors och den hölls igång till 1947 då det var elevbrist. Endast sex elever fanns i Annefors då så man lade ner skolan. 1982 såldes den till Sunne hembygdsförening.

Eldningen av skolsalen sköttes av läraren som själv sov där. Sen under dagen var det eleverna som eldade. Lärarbostaden bestod av ett rum och kök. Lärarinnor fick inte vara gifta för då fick de inte någon ordinarie tjänst, endast vikariat!

Pekpinnen kunde användas på barnen. Berit berättar om disciplinen på den tiden, hur man stod i kö utanför klassrummet och väntade, tysta, på läraren. Man hälsade God morgon unisont innan man fick gå in i salen. Där stod man bredvid sin bänk tills läraren sa:

– Var så goda och sitt ner! När man svarade på frågor fick man räkna upp



Maj Jansson – affärsbiträde för en dag.

handen och sen stå upp vid sidan av bänken när man svarade. Berit visar pekpinnen och säger att det någon gång även hände att läraren använde den till att smälla elever på fingrarna, om de stört till exempel. Man började dagarna med morgonbön. Man skrev med bläck som kunde vara lite kladdigt. Det var lätt att man tryckte för mycket och då blev det en stor fläck bara. Men kunde man lära sig konsten så blev det minsann snirkligt präntat och otroligt fint.

Dagens besökare fick faktiskt prova att skriva med en bläckpenna och det visade sig vara en konst i sig. Man hade tur med vädret, även om det var kyligt, men solen lyste över alla åttorna, när de fick sig en lektion i hur det var förr i tiden. Man måste faktiskt känna till hur det var förr för att kunna förstå hur bra vi har det idag. För att man ska kunna vara tacksam över att det mesta blivit så enkelt. Eller var det bättre förr? ☺



Åttondeklassarna i Sunne får en lektion i olika gamla handelsvarors användning.





# Utveckla Värmlands hembygder!

Peter Olausson

Våra värmländska hembygder är inte oföränderliga och har aldrig varit det, hur lätt vi än kan tro det när vi stöter på uråldriga gravkummel eller slingrande grusvägar mellan byklungorna eller läser ortnamnen på kartan eller vägskyltarna: Grums, Höje, Ölme, Slemtegen, Fagerås, Nolby, Abbortan, Pardix och alla de andra.

KÄNSLAN AV STABILITET kan kännas skön men överensstämmer inte riktigt med verkligheten, när man tänker på vad folk förr har varit med. Digerdöd och pest, krig och eldsvådor, översvämningar, fattigdom, emigration och mycket mera som har varit minst sagt stora utmaningar. Man har fått kämpa för att skapa sig en ny framtid i alla tider. Utan den kampen inget kulturlandskap eller präktiga äldre bondgårdar i rött och gult, vitt eller kanske blått, som pryder Värmland av idag. Inga bruk, inga järnvägsknutar, inga skolor eller affärer.

DEN DÄR KAMPEN för att bygder skall överleva och fortsätta att vara bra platser att bo och verka i fortsätter förstås idag. Hoten är väl sällan pest och örlig, men sjunkande mjölkpriser tar död på många levande lantbruk och konsekvenserna av rationaliseringar inom kollektivtrafiken kan vara att levande järnväghållplatser ute på landsbygden läggs ned och försvinner. Hur blir det med skolorna, när kommuner vill spara till centrala enheter med en högre standard? Vad innebär det för möjligheterna att bo på landsbygden om bensinpriset höjs samtidigt som bussnätet inte är utbyggt för att ersätta behovet för arbetspendlare?

## Utvecklingsarbete i Gillberga

Hoten är många för många bygder. Skall kulturarvet i form av öppet landskap, vackra kyrkor, vårdade fornlämningar eller levande hantverk finnas kvar duger det förstås inte att sitta med armarna i kors och tro på att det löser sig självt: att ”dä årner sej”. Det har det aldrig gjort av sig själv förr och det blir inte så nu heller. Det vet många och arbetet med att värna och utveckla bygden försiggår därför på många håll, många gånger i det tysta. Ett exempel på hur man kan arbeta är jobbet med en lokal utvecklingsplan, som organisationen **Hela Sverige skall leva** står bakom. Det är aktuellt den här hösten och vintern i Gillberga. De som är intresserade att komma med synpunkter och idéer samlas i arbetsgrupper, som arbetar fram ett gemensamt dokument. Kultur, näringsliv, turism, hälsa och boendemiljö, samhällsservice av olika slag: det finns så mycket att diskutera. Hembygdsföreningen i Gillberga är en viktig part i arbetet, liksom andra grenar av det lokala föreningslivet. En färdig plan kommer med tiden att bli viktig också när kommunen – i det här fallet Säffle – tar ställning till en förnyad översiktsplan. Det som är prioriterat i en bygd av de som själva bor där är förstås viktigt också för de som företräder bygdens folk i de politiska organen vi har.

PÅ LÄNSPLANET kan det lokala och kommunala länkas ihop också till en större helhet, om regionens värmländska utvecklingsplan skall ha någon tyngd och något innehåll. Här avgörs också alltmer av den ekonomiska fördelningen till kultur- och kulturarvsområdet, när staten har lämnat ifrån sig en del av pengapåsarna.

## Ta tag i framtiden

Hur är det med utvecklingen framåt i din egen hembygd? Finns det tankar om hur kulturarvet inte bara skall förvaltas utan dessutom kunna användas i utvecklingen och i den gemensamma marknadsföringen av vad bygden är och har att visa och vara stolt över? Fundera! Kanske kan det vara en god idé att samlas i studiecirkelform och verkligen jobba med så angelägna frågor! ☺

# Östmarksmordet

Berit Juhl

**A**r 2015 är det 100 år sedan Axel Olsson från Östmark beviljades resning för sin dom i det så kallade Östmarksmordet. Den 5 september 1909 försvann den unga Elise Olsdotter. Den 17 januari 1911 hittas hennes kvarlevor i en rävylya. Provinsialläkaren gjorde obduktionen i sockenstugan i Östmark och konstaterar att hon har en skottskada i huvudet.

ELISE OLSDOTTER och Axel Olsson hade haft sällskap under en period och de hade planerat att gifta sig. Axel begärs häktad och förs till häktet i Karlstad. Efter många turer döms han till fängelse för mordet på Elise. Han förs till fängelset på Långholmen. Hans familj och vänner i Östmark försöker hjälpa honom då de är övertygade att han inte har begått det otäcka mordet.

DEN 1 DECEMBER 1914 inger härads hövding Axel Carlson en resningsansökan till Högsta Domstolen för Axel Olssons räkning. I februari 1915 avstyrker åklagaren resningsansökan. I mars 1915 inger Axel Carlsson kommentarer till resningsansökan. Den 29 april beslutar Högsta domstolen för första gången i Sverige om ny rättslig prövning och beviljar resning i Axel Olssons mål. Personal och kamrater på Långholmen var glada för Axels räkning. De ordnade med kaffekalas när beskedet kom.

DEN 15 MAJ överförs Axel Olsson från Långholmen till Karlstads stadsfängelse. Den 17 maj inleds förhandlingar vid Övre Fryksdals häradsrätt i Torsby. Efter fler avslag och nya överklaganden avkunnar Högsta Domstolen sin dom den 31 maj 1916. Axel Olssons



Axel Olsson från Östmark.

sak ställs på framtiden eller ”*tills den uppenbar kan varda*”. Den 1 juni 1916 lämnar Axel Olsson fängelset som en fri man. Han hade då varit frihetsberövad i fem år och fyra månader.

AXEL ÅTERVÄNDE till sin hembygd. Han gifte sig och fick en son. Han var engagerad inom politiken och hade flera uppdrag. Hans barnbarn Annelie Ollén har alla originalhandlingar med brev, foton och tidningsurklipp från den svåra tiden för hennes farfar. Annelie vet att hennes farfar under hela sin livstid önskade att mordet skulle klaras upp och mördaren skulle ge sig till känna.

NU HAR ANNELIE planer på att ge ut en bok om sin farfar och hans liv. Det har även påverkat hela hans familj. Även om det hände för många år sedan tycker hon att det känns angeläget att berätta om Axels historia. 🐦

## **Två artiklar ur *Dalpilen***

6 oktober 1911

### **Ingen klarhet i Östmarksmordet**

Fjortonde ransakningen i Östmarksmordet hölls i måndags i Torsby. De häktade nekade fortfarande. Efter förhandlingarna höll rätten enskild öfverläggning och resolverade att de häktade A. Olsson, M. Mårtensson och tattaren Fr. Karlsson skulle frigifvas och deras sak ställas på framtiden.

M. Olsson i Djupdammen och hans hushållerska Greta Mårtensson tilltalade för mened, frikändes.

8 juni 1915

### **Östmarksmålet**

Den med stort intresse motsedda, fortsatta ransakningen i Östmarksmålet hålls på fredagen i tingshuset i Torsby. Rättens ordförande var äfven nu hofrättsrådet von Sydow. Axel Olsson biträdades som förut af härads hövding Axel Carlsson. Flera vittnen hördes, men intet af afgörande betydelse framkom. På båda sidor stå fortfarande vittnen mot vittnen.

Åklagaren begärde uppskof för att bemöta hvad som anförts från svarandesidan. Härads hövding Carlsson hemställde om föreläggande för åklagaren att förete slutlig bevisning vid nästa ransakning samt yrkade, att Axel Olsson måtte försättas på fri fot. Efter en längre öfverläggning meddelade rätten, att målet skulle åter förekomma den 21 juli och att Axel Olsson fortfarande skall hållas häktad.

Värmlands hembygdsförbund  
Skutboudden  
671 94 Brunskog

Kansliets telefontider:  
Måndag–fredag 10.00–12.00  
tel. 0570-522 09  
fax. 0570-523 88  
Karl-Axel Branzell 070-330 01 56  
kansliet@hembygdvarmland.se  
www.hembygdvarmland.se



## SHF tar över Bygdeband

SHF:s styrelse har beslutat acceptera ett erbjudande om att ta över den lokalhistoriska databasen Bygdeband. Den nuvarande ägaren Genline/Ancestry ser inga möjligheter att få lönsamhet i databasen och ser i SHF en ägare som kan ta långsiktigt ansvar för databasens drift och utveckling. SHF och Genline/Ancestry har underrättat de ca 400 föreningar som använder Bygdeband. I helgen informerades även de regionala hembygdsförbunden.

Bygdeband, som skraddarsyts för att passa hembygdsföreningarna, blir genom ägarbytet hembygdsrörelsens egen nationella lokalhistoriska databas. SHF får Bygdeband gratis.

Arbetet med att ta fram avtal för ägarbytet pågår. Planen är att det ska vara genomfört från årsskiftet. SHF kommer inte att själv svara för drift och support av databasen. Det arbetet ska förläggas till Släktforskarnas Hus i Leksand som kommer att jobba på SHF:s uppdrag. Släktforskarnas Hus har lång erfarenhet av både släkt- och bygdeforskning och har under flera år utfört olika tjänster åt Genline/Ancestry. I samband med ägarbytet sker ett antal förändringar av Bygdeband. Den viktigaste förändringen är att inloggningen tas bort. Bygdeband kommer därmed att vara öppen för alla, och sökbar via sökmotorer som t ex Google och Riksantikvarieämbetets söktjänst K-samsök.

Både SHF och Genline/Ancestry är övertygade om att hembygdsrörelsen ser positivt på ägarbytet. Under hösten kommer SHF med mer information om förändringen.

Jan Nordwall, generalsekreterare.

## Bygdeband blir öppen för alla

Bygdeband, den lokalhistoriska databasen, byter ägare. Genline/Ancestry ger helt enkelt bort databasen till Sveriges Hembygdsförbund. Nuvarande ägaren ser inga möjligheter att få lönsamhet i databasen.

Själva driften och supporten av Bygdeband kommer att förläggas till Släktforskarnas Hus i Leksand, som även tidigare utfört olika tjänster åt Genline/Ancestry.

Ägarbytet sker vid årsskiftet. Totalt är det cirka 400 föreningar som använder Bygdeband, en databas som nu kommer att bli betydligt enklare att använda för allmänheten.

## Inloggningen tas bort

Bygdeband kommer därmed att vara öppen för alla och sökbar via sökmotorer som till exempel Google, skriver Jan Nordwall, generalsekreterare i Sveriges Hembygdsförbund, på förbundets hemsida. Förhoppningen är att Bygdeband ska bli en gratistjänst.

Roland Classon, *Helsingborgs Dagblad*, 2012-10-24.

---

## Många kom till Hembygdens helg

För tredje gången arrangerade SHF **Hembygdens helg** på **Historiska museet i Stockholm**. Det myllrade i den stora entréhallen när ca 1500 besökare i alla åldrar kom för att träffa hembygdsföreningar, lära sig forska om lokalhistoria på nätet och delta i en rad andra aktiviteter.

## Byggnadsvård

Ola Lundqvist på **Antikvarisk Byggnadsvård i Norrtälje** renoverar gamla byggnader. Han har anlåtats av flera hembygdsföreningar med gårdar i behov av upprustning inom ramen för SHF:s projekt **Hus med historia**. När projektet avslutas vid årsskiftet är han orolig för att många byggnader ska glömmas bort och förfalla. Kunskapen om gamla material och tekniker finns, menar han, men förståelsen hur man bäst använder dem saknas.

## Hantverk i tiden

Smeden Martin Ahlsén från **Handens museum och smedja**, som tillhör **Haninge Hembygds-gille**, berättar om ett jättestort intresse för smide just nu. Det ser man inte minst vid de ca 300 vikinga- och medeltidsfestivaler som äger rum varje sommar. Han och lärlingen David Falck visade upp olika krokar, mjöd-horn och ljusstakar med drak- och ormmotiv. Som i all levande tradition inspireras man av gamla förebilder, tolkar det som man vill och gör nytt.

Yvonne Nenander

## SISTA CHANSEN

Det kan ses som en omöjlighet att helt undvika brand, vattensador och inbrott i våra gamla kulturbyggnader men det finns faktiskt många förebyggande åtgärder som kan eliminera risken och som vi kan hjälpa till med att genomföra. Utnyttja våra kampanjerbjudanden innan de försvinner! Vid anskaffande av brand-, vatten- och inbrottslarm samt vid installation av fönster- och dörrgaller kan din förening få bidrag med 20% upp till maxbeloppet 5 000 kronor. Vid installation av exempelvis brandsläckningsutrustning, el-test genom EIO, utförd fuktbesiktning genom Anticimex, installation av golvbrunn eller golvbrunninsats för förhindrande av översvämning men även vid egna förslag som godkänts av försäkringskansliet såsom gnistskydd, provtryckning av skorstenar etc lämnar vi bidrag till investeringskostnaden med 50% upp till maxbeloppet 2 000 kronor.

Genom kampanjen **Så skyddar vi kulturarvet** har redan hundratalens hembygdsföreningar fått bidrag – ta chansen ni också!

## FÖRSÄKRINGSBEHOVET

Kom ihåg att anmäla förändringar av byggnadsbestånd och värde av löseegendom till försäkringskansliet så att föreningen alltid har en aktuell och gällande försäkring.

*Carolina Svensson & Anna Wernersson*

Hembygdsförsäkringen

Östra Långgatan 30A , 432 41 Varberg

0200-22 00 55, hembygdsforsakringen@hembygd.se



## Massutskick av e-post

Kanske har du någon gång fått ett massutskick av ett e-postmeddelande, och irriterat dig över att meddelandet innehåller en hel drös med e-postadresser? För att brevet inte skall bli på detta vis så gör man såhär när man skapar ett e-postbrev för massutskick. I adressfältet TILL skriver du in din egen e-postadress. I adressfältet DOLD KOPIA sätter du in adresserna till alla som brevet skall skickas till. De som får brevet kommer bara att se adressen till dig, de övriga adresserna kommer inte att synas. Även du själv kommer att få brevet! Det beskrivna sättet passar bra när man gör t. ex. utskick till olika media och inte vill att mottagaren skall se vilka övriga man skickat till. Vill man däremot att mottagarna skall se vilka övriga som fått meddelandet sätter man in alla adresserna i fältet TILL.



## Till minne av Birgitta Johnsson

Många vänner, och hembygdsvänner, försvinner från vår krets. En av dem som nyligen avlidit är Birgitta Johnsson, som under många år var ett av Värmlands Hembygdsförbunds ansikten utåt. Birgitta var kanslist för förbundet sedan våren 1989 och fram till att hon gick i pension. Dessutom fungerade hon under åtskilliga år som sammankallande för förbundets valberedning. Jag hade glädjen att samarbeta med henne sedan starten. Humor, berättarglädje, plikttrogenhet och ett äkta intresse för hembygdsrörelsen – det var för mig Birgitta i ett nötskal. Hennes kroniska sjukdomar tog ner henne och påverkade många gånger dagsformen, men kontakten med hembygdsfolk runtom i Värmland bidrog starkt till att hon kämpade på. Glädjen i människor gav henne styrka och energi. Den glädjen förmedlade hon till andra.

Birgitta var född i Kristinehamn 1941 och hade ett särskilt gott öga till sydöstra hörnet av Värmland livet igenom, trots att hon blev Karlstadsbo redan i slutet av 1960-talet. Före arbetet vid hembygdsförbundet hade hon arbetat som kallskänka och därefter vid Vänerskog fram till företagskonkursen på 1980-talet. Under en period var hon också anställd vid Värmlands museum. Birgitta var hantverksintresserad och kom att resa en hel del under senare år tillsammans med dotter och familj – ända till Sri Lanka och Vietnam. Men till Värmland återkom hon, för här var hon hemma. Hon dog i slutet av september 2012. Vi är många som minns henne med glädje och i tacksamhet för att få ha lärt känna henne.

Peter Olausson

# En transatlantisk romans

Text & bild: Alf Brorson

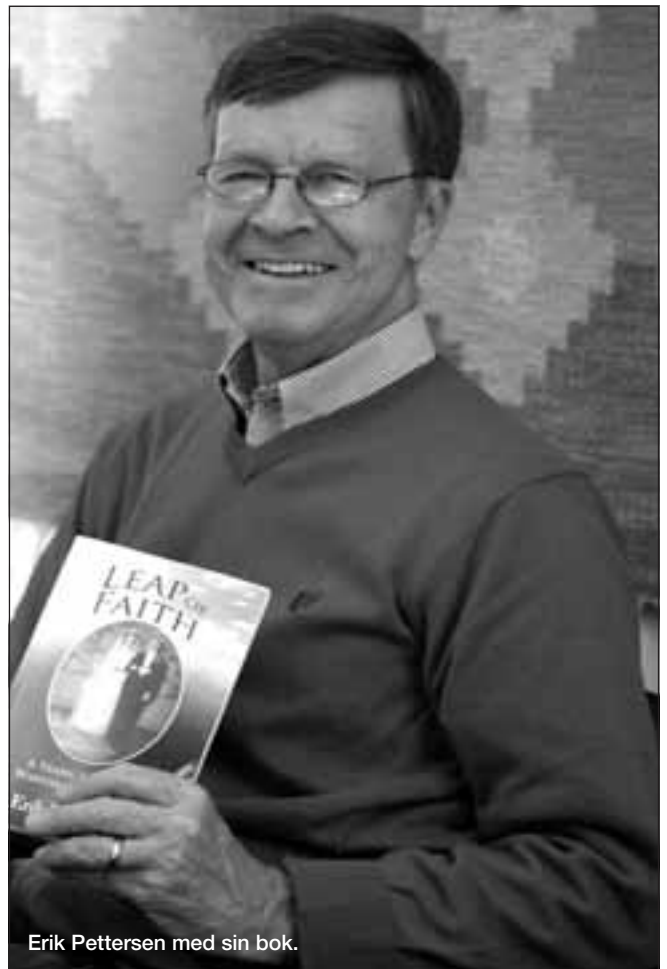
Under pågående världskrig blev ett norsk-svenskt äktenskap i Amerika förstasidesstoff i New Yorks tidningar: "En transatlantisk romans". Som sonen Erik Pettersen sammanfattat orsaken till detta i en nyutkommen bok, *Leap of Faith. A Trans-Atlantic Wartime Love Story*, handlade det om osannolika omständigheter. Innan den som skulle bli Eriks far utvandrade till USA 1937 hade han träffat den som skulle bli Eriks mor två gånger; tre år senare skrev han ett friarbrev, som nådde henne den 9 april 1940 (den dag tyskarna ockuperade Norge) och hon svarade telegramledes ja; tre dagar efter att lastfartyget M/S Remmaren med henne bland dess passagerare lämnat Göteborg den 22 maj 1941 utkämpades sjöslag nära dess farled; sjuutton dagar efter den tillkommandes ankomst till New York ingicks äktenskap.

SÅ INLEDDES ARNE OCH INGRID Pettersens livslånga kärlekshistoria i deras nya hemland, och därav bokens titel. Väsentliga delar av berättelsen bygger på bevarade inläsningar som Erik en gång bad sin mor göra, på hennes två dagböcker från de första arton månadernas äktenskap, och på hans fars släktforskning.

INGRID CHRISTINA FÖDDES 1915 i dalsländska Gesäter, som sjätte och yngsta barnet till prästparet Daniel och Alice Sillén, tillhörande en västsvensk prästsläkt med tolv präster genom två århundradens generationer. (Daniel Sillén, som var min morfars tvillingbror, vigde såväl min mormor och morfar som min egen mor och far.) Ingrid Sillén utbildade sig till sjuksköterska. Den pettersenska familjehistorien går tillbaka till den 1762 i Värmland födde Per Månsson. Arnes far var ingenjör, och Arne, som föddes 1911 i Trondheim, var det tredje av föräldrarna Stefanus och Lydias tio barn.

ARNE PETTERSEN, som redan vid sexton års ålder avlagt företagsekonomisk examen fick därefter arbete på det Oslo-baserade rederiet Fearnley och Eger, och tjugosex år gammal blev hans uppdrag att etablera rederiets kontor i New York City. Det kom snart att handla om ansvar för konvojer mellan Nordamerika och Storbritannien under rådande världskrig.

EN FJORTON DAGARS ATLANTÖVERFART, där man stoppades av tyskt krigsfartyg, gick genom minfält i Nordsjön, hade bombplan i luften, och före ankomsten också var farligt nära två minor – inte att undra på att Ingrid skrev en långdikt, erinrande om Evert Taubes Möte i monsunen med en hyllning till fartygskaptenen, O. E. Hultgren.



Erik Pettersen med sin bok.

MED SITT GIFTERMÅL i Trinity Lutheran Church i Brooklyn, hade Ingrid "kommit från det pastoralala men avlägset belägna Gesäter i Sverige till ett intensivt liv som hustru till en ung och uppåtgående företagsledare i New York". Om hur detta liv gestaltade sig, från hemmaliv med dess glädjeämnen och bekymmer till yrkesliv och sådant som mottagning för den norske kronprinsen Olav och hans gemål på Waldorf Astoria, står att läsa i denna bok!

TILL DET SVÅRA UNDER KRIGSÅREN hörde att kommunicera med sina anhöriga bortom havet. Inga livstecken från Norge, kanske telegram från Sverige, eller möjligen, starkt försenade brev. Först sommaren 1946 kunde familjen Pettersen besöka dem som ännu var i livet därhemma.

FRÅN 1943 BODDE INGRID OCH ARNE Pettersen, allt medan barnaskaran växte, i eget hus (English Tudor) i Crestwood utanför New York, för att 1981 flytta till det vid Hudsonfloden belägna Rhinebeck, där Ingrid avled 1995, och Arne 1999. De var amerikanska medborgare.

MED LEAP OF FAITH erinras vi också om krigsminnen, med Arnes lillebror Johannes på Grini, nazisternas ökända koncentrationsläger i Norge, och om det vi i Sverige inte får glömma, eller som Erik Pettersen skriver:

”Göteborgs Stiftstidning, med Ivar Rhedin som redaktör, var mycket tyskvänlig, medan Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, med Torgny Segerstedt som redaktör, vågade angripa Hitler och Göring och deras brutalitet i sådan omfattning att Göring försökte förbjuda kritisk journalistik i svenska tidningar. Den historiska tidsrymden behöver inte omfatta århundraden för att vara tankeväckande”.

SJÄLV TRÄFFADE JAG första gången min mors kusin Ingrid och hennes Arne i Rhinebeck, New York 1989. Det var en personlig upplevelse, med Ingrid som till allt annat invigde mig i ”alla familjehemligheter” och Arne som gav mig do-

kumenterad släkthistoria. Det är i detta sammanhang en annan historia. Däremot inte, till minne, att dopfuntens bronsinsats i Gesäters kyrka, utförd av Daniel Silléns sonson Gösta Sillén, skänktes av Ingrid och Arne Pettersen, tillika de tre korfönstren från 1954, utförda av göteborgskonstnären Erik Abrahamsson.

ERIK PETERSEN är som första generationens amerikan en före detta atomubåtsofficerare, chefstjänsteman inom kemisk industri och managementkonsult. Han och hans fru Linda bor i Annapolis, Maryland. De har två gifta barn och fyra barnbarn. Erik Pettersen presenterade hösten 2012 sin bok på Sverige Amerika Centret i Karlstad, i närvaro av bland andra släktingar och släkt-till-släktingar. ☺

Erik Pettersen. *Leap of Faith. A Trans-Atlantic Wartime Love Story.* (Infinity Publishing, 2012.) Boken kan beställas från Sverige Amerika Centret i Karlstad.

## 2013 – ETT MÄRKESÅR

Värmlands Regementes utmarsch från Trossnäs fält 1913

Jan Bondesson



*Tusende åkande och gående strävade vägarna fram med fältet som mål. Soldathustrur och fästmoer, fäder och mödrar, barn och blomma av alla de slag var med för att få ta del av stäten och festligheterna.*

NORS HEMBYGDSFÖRENING genomför under året ett flertal arrangemang för att uppmärksamma den stora förändring det innebar för bygden att verksamheten upphörde på Trossnäs fält. Vi inleder det hela i Hembygdsgården, Nors Hagar, lördagen den 26/1 2013 kl 14.00 med berättelser och bilder från Trossnäs fält och verksamheten där.

Det vilar alltid ett minnenas skimmer över en gammal exercisplats. Nog var det tröttsamt mången gång på fältet med de dagliga övningarna i brännande sol och hållande regn. Men lägerlivet hade sina ljusa sidor, sorglösheten, kamratskapen, upptågen, regementsmusiken, festerna, historierna, och glammet i tält och mathallar. Allt detta dröjde säkert kvar i minnet på soldaten, när han

vände hem till roten efter sommarövningarna, och bytte geväret mot lien.

UNDER DE 70 ÅR värmlänningar övade på Trossnäs spelade det helt naturligt en social och kulturell roll i det värmländska folklivet. Hand i hand med det militära blomstrade sällskapslivet under helgerna och framför allt under mid-sommar. I en okänd författares *Minnen från gamla Trossnäs* kan man läsa:

SÖNDAGEN DEN 21 JULI 2013 fortsätter vi med *En dag på Trossnäs fält*. Då invigs en nyinrättad vandringsstig, en utställning där *Trossnäsmodellen* (lånad från regementsmuseet) står i centrum. Ytterligare ett arrangemang med avslutning på kaserngården och Brigadmuseet är under planering, men är i skrivandets stund inte helt klart. I 2 Kamratförening och andra intresserade; Välkomna! ☺



# Vandalerna i Väse

## Om kyrkogårdskultur och motsatsen

Text och foto: Peter Olausson

**Det är en gråkall söndag i november. Det lyser inbjudande från Väse kyrka, där förberedelserna inför eftermiddagens taizémässa pågår. Inbjudande är däremot ett ord som passar sällsynt dåligt för att beskriva vad som möter mig och hembygdsvännen Sigvard Boström när vi träffas för en rundvandring utanför den mäktiga 1700-talskyrkan den här dagen.**

**K**yrkogården har haft besök av vandaler som lagt ner ett stort arbete på att välta gravstenar av alla modeller och storlekar. Åtminstone är det vad man har anledning att tro när man ser den omfattande förödelsen. I det här fallet har dock de ansvariga inte utfört sina gärningar i nattens mörker utan i fullt dagsljus, och dessutom med hjälp av traktorkraft. På ett anslag utanför området har de dessutom öppet talat om vilka de är – och till och med meddelat ett telefonnummer, som den fundersamma kan ringa. Meddelandet är undertecknat av kyrkogårdsförvaltningen i Karlstad.

### Kyrkogårdens utveckling

Sigvard Boström har skrivit en diger och innehållsrik bok om Väse kyrkas kulturhistoria sedan medeltiden och framåt och har mycket att berätta också om kyrkogården. Åt söder ligger de äldsta delarna av begravningsplatsen och allt eftersom behovet av utrymme ökade under 1800- och 1900-talen kom också fler ytor runt kyrkan att utnyttjas. Familjegravar för traktens ståndspersoner och präster kom med tiden att få sällskap av gravvårdar också för ”vanliga” väsebor. Sorgehusen kom att manifesteras saknaden efter sina döda anförvanter med inskriptioner i sten (och ibland i andra material, som gjutgods). Det var ett mode som kom att bli allmän norm, men först efter andra världskriget. Kyrkogårdarna kom att bli parkplanerade områden, som under senare decennier också har fått urn- och min-



neslundar för att möta nya generationers ökade intresse för kremeringar istället för jordbegravningar. Så har utvecklingen varit på de flesta håll. Väse passar väl in i det mönstret. Kyrkogården här har blivit en av bygdens mest frekventa mötesplatser: hit kommer man för att besöka och pynta familjens eller släktens gravvårdar, men också för att vandra runt en stund och påminnas om alla de som byggt och bott här före vår tid.

### Säkerheten

Kyrkogården har alltid förändrats, här i Väse som på andra håll. Sällan har förändringen dock varit så omfattande, och så negativ, som just nu. Gamla stenar från 1800-talet är nedtagna likaväl som sentida. Stora monument ligger ner, men också obetydliga gravvårdar på ”allmänningen” som inte är större än att de går att lyfta och bära med sig under armen för den som vill. Under året, men i accelererande takt under hösten, har kyrkogårdsförvaltningen tagit ner stenarna. Anslaget vid ingången till kyrkogården anger orsaken: stenarna kan utgöra en fara om de skulle falla på någon. Bakgrunden är den dödsolycka som skedde förra året när en flicka i västgötska Bollebygd ramlade från en sten och slog huvudet i en stenram och dog. Av det skälet har alltså ett centralt beslut fattats om att alla kyrkogårdar i landet skall ”säkras”. Varje sten med en höjd av minst 30 centimeter skall utsättas för ett tryck av 35 kg. Består de inte provet tas de alltså ner. Sedan, upplyser kyrkogårdsförvaltningen, skall gravrättsinnehavarna meddelas om vad det kostar att säkra stenarna med ny dubbning.



## Hotade kulturskatter

Jag och Sigvard går runt på kyrkogården och förundras vid flera tillfällen över hur det här gått till. Stabila stenar med basbredder på två decimeter eller mer har kunnat tas ner. Miniaturstenar med en höjd strax över de 30 centimeterrarna har gått samma öde till mötes: hur, frågar vi oss, skulle dessa kunna utgöra en fara för någon? Gamla kulturhistoriska klenoder har välts, utan att något skydd har lagts över stenarna för att förhindra risken för vinterns frostsprängning. Så kan det unika fotografiet i emalj på den vackra svarta stenen från 1900-talets början gå mot sitt obönhörliga slut, om ingen åtgärd sker snabbt. Så kan den likaså unika reliefen med motivet "Döden" efter skulptören Thorvaldsen – en utsmyckning på stenen för överstelöjtnanten och riddaren G. A. Wärnhjelm med maka Christina Sofia Alstedt, döda 1856 respektive 1885 – snart skatta åt förgängelsen om inget görs.

## Säkerhetens gränser

Men skall då inte säkerheten alltid gå först? Skall man riskera människors liv och lem för att värna om vår kulturhistoria? Ställer man frågorna på det viset är svaret givet: människors liv måste alltid gå i första hand. Det är bara det att farorna i vår värld (och i samband med våra kulturminnesområden) är fler än de som våra gravstenar representerar. Måste inte alla träd på området – eller något annat offentligt område – tas ner? Måste inte landets alla runstenar också fällas, och dubbas? Kan vi ha kvar glatta, halkiga kullerstengator i områden som t. ex. Gamla Linköping eller de branta och farliga trapporna i Glimmingehus medeltidsborg utan att de förses med halkskydd?

## Var går gränsen för vad som är en rimlig säkerhetsnivå?

Ett gott, och rimligt, alternativ till den nuvarande skövlingen av kyrkogårdar som den i Väse är givetvis att:

1. Kontinuerligt se över och vid behov dubba stenarna, efter att man samrått med gravrättsinnehavarna.
2. Sätta upp tydliga skyltar vid ingången till kyrkogården, där det framgår vilka ordningsregler som gäller – och att ansvaret för eventuella olyckor ligger på den/de, som inte följer bestämmelserna. Här ligger, förstås, att vuxna ansvarar för medföljande barn.

## De svenska kyrkogårdarnas gravstensrensning

Att satsa de resurser som nu görs för att gå över landets samtliga kyrkogårdar och välta stenar som inte håller säkerhetsmättet är orimligt i förhållande till riskerna med stenarna. Att det sker parallellt med att satsningar görs också på bevarandeplaner för kyrkogårdarna gör att man anar en dold agenda bakom den nuvarande kyrkogårdspolitik. Alla stenar som nu läggs ner kommer inte att resas igen, helt enkelt för att gravrättsinnehavarna inte går att nå eller inte kommer att ha råd att betala de summor för dubbing, som de offereras. Under de omständigheterna kommer kyrkogårdsförvaltningarna efter två år att kunna återta gravarna – och därefter ta bort dem. Bevarandeplanerna pekar i allmänhet ut endast ett mindre antal gravvårdar på en kyrkogård, som anses vara s. k. kulturgravar. Endast dessa tar förvaltningen ett framtida vårdansvar för. Förvaltningarna vinner plats, som kan användas istället för dyra eventuella utvidgningar av kyrkogården. Kyrkogårdarna blir rationella och lätt-



are att sköta. Och då blir det rimligen också billigare.

## Frågor – och svar?

Tankar som de här kommer osökt när man vandrar omkring på Väse kyrkogård en råkall söndag i november och hör Sigvard vittna om många människors obehag och sorg inför det som hänt. Vi ser en del ljus brinna också vid spillrorna av vårdarna, men man kan undra hur det blir med kyrkogårdens ans och skötsel i framtiden och människors lust att besöka den när allt de ser är förödelse. Förhoppningsvis ringar de till Karlstads kyrkogårdsförvaltning, vars telefonnummer återfinns på lappen vid kyrkogårdens ingång, och talar om vad de tycker om det som händer. Förhoppningsvis får de goda svar om ett snart återställande av kyrkogården i gammalt, och gott, skick.

Och vad tycker Karlstads stift? Och vad tycker Värmlands museum, och länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet? Det vore av intresse att veta i det fortsatta arbetet med att utveckla Värmlands kyrkogårdar som de fantastiska besöksmål de är – ett av de viktiga målen för den gångna vårens konferens i Östra Ämtervik, som ordnades gemensamt av Värmlands Hembygdsförbund, Karlstads stift och Östra Ämterviks församling (se *Näverluren* 2/2012). ☺

# När Amerikanerna kom till byn

Linda Västlund, Östra Emterviks hembygdsförening. Foto: Marie Söhrman.



Fr. v: Vilgot Larsson, Moa Andersson, Elias Andersson, Walter Beck, Algot Larsson, Kelsey Stiles och Karin Larsson.

På midsommarafton kom amerikanerna till byn, under mystiska omständigheter, och satte Östra Ämtervik på Allt för Sverige-kartan. Det började med att Amo Engåsberg på Gunnerudsgården fick en lite ovanlig förfrågan från Solbacka Gästgiveri, nämligen om hon kunde hysa ett filmteam? Det var orsaken till att en liten del av Amerika fick uppleva svensk

midsommar i sin mest genuina form. Glatt deltog de i Gunneruds höhässjning med tidsenliga kläder, kaffe med dopp sittande i gräset bland doften av nyslagent hö och lekande barn. Och efter att någon enveten östämting övertygat dem om att det är trevligare här än i Sunne, så bar det sedan iväg till Ås Brunn och midsommarfirandet där. Alltihop höljt i ett skimmer av hem-

lighetsmakeri och löften om tystnad. Inte så konstigt då det rörde sig om en filminspelning för SVT:s realityserie Allt för Sverige där en grupp amerikaner med svenska rötter tävlar om att bli kvar till sist och därmed få träffa sina svenska släktingar. Och vilka är det? Vet ej, det mesta är höljt i dunkel. Och var genomfördes tävlingen som ingår i varje avsnitt av programmet? Jag lägger näsan i, snokar runt och hamnar då hos Kurt Forslund i Humletorp.

DET VISADE SIG att han, i största hemlighet förstas, ägnat en hel dag åt att forsla sten till ett gärde. Sten som skulle formas till en labyrint i vilken tävlingen skulle gå av stapeln. Detta skulle han dessutom genomföra utan att lämna spår i gräset, ytterst nogga var det. Om han lyckades med det eller inte förtäljer inte historien i skrivande stund. Men i läsande stund torde vi fått svar i form av bildbevis då programmet skall vara sänt när du läser detta.

EN SAK ÄR I ALLA FALL SÄKER, östämtingar kan konsten att bevara en hemlighet. 🐦



En välförtjänt kaffepaus vid hässjan. Fr. v. Vernon Neil Ferguson, Travis Scott McAfee, Anna Brita Mohr, Kelsey Stiles och Walter Beck.



Anna Andersson, Kelsey Stiles, Anna Ramebäck och Anna Brita Mohr.



# Hembygdsportalen

Kaj Röhs och Kjell Sundström

Så var det dags igen. Onsdag 28 november hade hembygdsförbundet ännu en kursdag för de föreningar som skrivit avtal, och har sina hemsidor på Nya Hembygdsportalen. Denna gång höll vi till på hembygdsgården i Nyed. Platsen har god mobiltäckning så uppkopplingen mot internet var problemfri. Några av deltagarna hade egna datorer med, och kunde på så vis känna på att jobba med sin egen hemsida.

VI JOBBAR EFTER DEN förträffliga manualen som finns att hämta hem från bl. a Värmlands hembygdsförbunds hemsida ([www.hembygdvarmland.se](http://www.hembygdvarmland.se)). Om ni hämtar hem manualen så är vårt råd att ni skriver ut den.

Vid årets fyra kursdagar har följande föreningar deltagit: Alster, Bjurtjärn, Eda, Fornminnesföreningen Nordmarksstugan, Frykerud, Grava, Hagfors, Karlskoga, Slottsbron, Nyed, Storfors, Sunne, Värmskog, Västra Ämtervik, Älgå och Övre Ullerud. Om intresse finns så kommer Värmlands hembygdsförbund att ha ytterligare kursdagar under kommande vår.

## Brev från webbadministratör Anna Tiles

JAG ARBETAR MED en genomgång av vilka föreningar som inte har gått över till nya hembygdsportalen än, samt antecknar samtidigt vilka föreningar som har öppnat konto men inte kommit igång alls med sidan. Jag återkommer till respektive förbund med dessa listor var efter de blir färdiga. Det vore bra om vi kunde hjälpas åt att kontakta alla föreningar som inte har gått över till den nya så att det inte blir en chock när informationen på den gamla försvinner.

FÖRENINGAR MED EXTERNA hemsidor vill vi också nå. Nedan finns en beskrivning kring hur föreningarna ska göra för att lägga in en extern länk. Denna beskrivning har Stockholms hembygdsförbund tagit fram, sprid den gärna vidare till era föreningar.

VI JOBBAR ÄVEN för att varje förening ska få en mailadress under domänen hembygd.se. Det kommer då att bli ett konto med webbmail, men man kan även dirigera om mailen så att det går till förslagsvis ordförande eller postmottagare. Jag försöker få igång detta så snart som möjligt.

FÖR ATT FÅ EN EGEN HEMSIDA i Hembygdsportalen måste föreningen vara ansluten till SHF.

1. Hämta ett avtal för hemsidesplats som du hittar på: [www.hembygd.se/sida/om-shf/kontakt/](http://www.hembygd.se/sida/om-shf/kontakt/)
2. Föreningens firmatecknare skriver under avtalet och skickar in.
3. SHF skapar er en ny hemsidesplats med tillhörande administratörskonto och skickar ut inloggningsuppgifter till den i avtalet angivna e-postadressen.
4. Starta din webbläsare och gå till [www.hembygd.se](http://www.hembygd.se)
5. Längst ner till höger på den sidan finns en textlänk för inloggning som du klickar på.
6. Använd de inloggningsuppgifter du har fått via e-post när ni ansökte om hemsidesplats.
7. Klicka på panel.
8. Klicka på menyn Utseende och därefter föreningsinfo.
9. Under rubriken Länk lägger du in länken till er egen webbplats.
10. Klicka på uppdatera förening längst ner på sidan.

# En pigg och vital 100-åring

– kommer Jakobsbergsskolan, tidigare känd som Kristinehamns flickskola att få leva vidare?

Kerstin Stenberg och Magnus Karlsson



Villa Äivkullen innan skolan blev ren flickskola. Foto: Systrarna Hallberg 2306:20. (Källa: Kristinehamn kommuns hemsida).

**J**AKOBSBERGSSKOLAN är Kristinehamns äldsta skola, en pigg och vital 100-åring där elevens trygghet och trivsel är viktiga hörnstenar. Under läsåret 2011–2012 går här ca 135 barn i åldern 6–12 år. Skolan har en underbar skolgård med stora härliga ytor för såväl barnens lekar som delar av undervisningen. Skolan är ett levande bevis på samhällets utveckling och skolans utveckling med den. Skall läsåret 2012/2013 bli det sista för grundskoleelever på Jakobsbergsskolan? Eller är det den sista verksamhet som kommer att finnas i byggnaderna. En nyligen utförd utredning påvisar att skolan väl fungerar för undervisning till 2017. Vi kan även se Jakobsbergsskolan i ett kulturvärdes sammanhang, den ligger i ett välbevarat område

från 1800-talets senare hälft kring Varnan. I Kristinehamns kulturrekursprogram antaget av Kristinehamns Kommunfullmäktige 30 Januari 1992 värderar Jakobsbergsskolan som kulturhistoriskt värdefull byggnad.

STADENS FUNKTIONER var centrerade kring området såsom Badhuset, Baptiskyrkan, Häradshövdingen, Källarmästaren, Borgmästaren och Konditorn, tidigare generationer har sett denna bebyggelse som bevaransvärd, d.v.s. de finns fortfarande kvar idag och vårdas av sina nuvarande äga-

re. Arkitekturen går igen, bebyggelsen på Jakobsbergs skolområde speglas i bostadshus i dess direkta närhet. Tar man bort Jakobsbergsskolan och dess byggnader så skadar man helheten. Området kring Varnan som rinner ut i Väneren är skyddsvärt, biotop med växt och djurliv, tillika lövskog i sin naturliga miljö som skyddar strandkanterna till ädelträd som soletärer och i alléer. Låt oss hoppas att denna vitala 100-åring får fortsätta att glädja även kommande generationer! 🐦

Bilder:  
Tack till Kristinehamns Bildarkiv.

Björklundsgatan 32. I dag Prästgatan 38. Denna byggnad från slutet av 1800-talet hade haft flera olika ägare, när den vid sekelskiftet köptes av brukspatron A. J. Juhlin på Niklasdamm. Han donerade år 1904 gården till staden för att användas som flickskola. Efter en omfattande om- och tillbyggnad invigdes år 1905 Kristinehamns elementarläroverk för flickor. Då flickskolan upphörde år 1967 blev här skola för låg- och mellanstadiet. Den kallas numera Jakobsbergsskolan. Åren 2002–2003 genomgick skolan en varsam renovering. Källa: *Gå och Se Kristinehamn, Stadsvandringsguide*.





# Signe Björnberg

## "Sigge Stark"

Berit Juhl

**Under min uppväxttid i Torsby kom jag i kontakt med flera av Sigge Starks böcker. Mina föräldrar pratade ofta om Signe Björnberg och jag tror att de träffade henne vid fler tillfällen när hon vistades i Torsby. För min del kommer jag ihåg de enkla böckerna från FIB:s förlag. Dessutom fanns böckerna i en gammal bokhylla som en snickare från byn hade tillverkat.**

Jag sätter stort värde på de gamla originalböckerna. Den bok jag kommer ihåg är *Ödesväven och Ödet väver vidare*. Sigge Stark var en populär författare. Många människor tyckte om att läsa hennes lättlästa och målande berättelser om livet i både glädje och sorg.

MARIANNE NORDLIN träffade Signe personligen vid några tillfällen. Marianne bor i Svenneby och hennes pappa David hade ofta kontakt med Signes bror Hjalmar Petersén. De brukade hjälpas åt med olika arbetsuppgifter som förekommer på en gård. Marianne läste många av Signes böcker och under senare tid har hon även deltagit i en studiecirkel om Sigge Stark som författare. Marianne lyssnade även på radioföljetongen *Hällebäckes gård*.

ULLA ABRAHAMSON har läst de flesta av Sigge Starks böcker. Hon kommer ihåg att hennes föräldrar läste och samlade på böckerna. Ulla bodde då i Småland och det visar att Sigge Stark var välkänd inte bara i Värmland.

FÖRENINGEN SIGGE STARK sällskapet har samlat material och uppgifter om författarinnan. De har även ordnat utställningar och studiecirkel. Beth Haglund har varit ordförande och en drivande kraft i sällskapet. Signe Björnberg hade anknytning till Torsby och Västanvik.

HON VAR EN STOR ÄVENTYRERSKA och hennes livs historia har många spännande inslag. Platsen där hon vis-

tades vid sina besök i Torsby ligger inom området Åshagen. Många äldre människor har personliga minnen av Signe och hennes familj.

### Ur Bo Niklassons bok:

*Vem var Sigge Stark?*

Signe Petersén föddes 22 mars 1896 på en herrgård utanför Örebro. Hon var tidigt intresserad av djur. Hon byggde ett eget litet djursjukhus i skogen där hon tog hand om "patienter" av skiftande slag. Kattskadade möss, vingbrutna fåglar eller skadade kaniner fick vård på Signes sjukhus. Signe upplevde många öden och äventyr under barn och ungdomstiden. 1917 flyttade hennes mor Otilda med sina barn till Torsby. Hon var då skild från Karl Petersén. Otilda återtog sitt flicknamn Borg. Att fru Borg kom till Torsby berodde på att hon hade fäst sig vid trakten när hon tidigare besökt sin syster Märta, som bodde där och var gift med apotekare Martin Willers. Hon arbetade även en period hos notarie Edfors i Torsby där hon skulle hjälpa till med matlagning och kontorsgöromål.

ÅR 1920 kom Signe till Holms säteri i Ångermanland som lantbrukselev. Hon skulle där få vikariera som stalldräng och sköta 37 hästar tillsammans



Sigge Stark med sina hundar. Mannikhöjden, Filipstads kommun 1955.

med gårdskarlen och en kusk. Det blev för tungt arbete och det var då som Signe yttrade orden : Jag skall bli författarinna – eller svälta ihjäl.

SIGNE SKREV OCH SKREV. Hennes liv blev både spännande, hårt och omväxlande. Hon återvände ibland till Torsby för att träffa sin familj. Där skrev hon många av sina populära berättelser och romaner. Hon bodde även på många andra platser. Material som utgivits i bokform: 115 romaner , 23 novellsamlingar med 175 noveller, 2 böcker om djur. 🐾

### Material som inte utgivits i bokform:

7 följetonger, 100 artiklar om djur ( 5 artikelsierier) 365 noveller.

Signe Björnberg avled den 1 februari 1964. Hennes grav finns på Fryksände kyrkogård. Jag kan rekommendera Signes böcker. De är lättlästa och ger läsaren en bild av livet som det var "förr i världen". Hon kryddar sina berättelser med spänning, kärlek och romantik. Bo Niklasson.

# Gammal gruvkarta över Nordmarksbergs gruvor

Jan Kruse, Nordmarks hembygdsförening

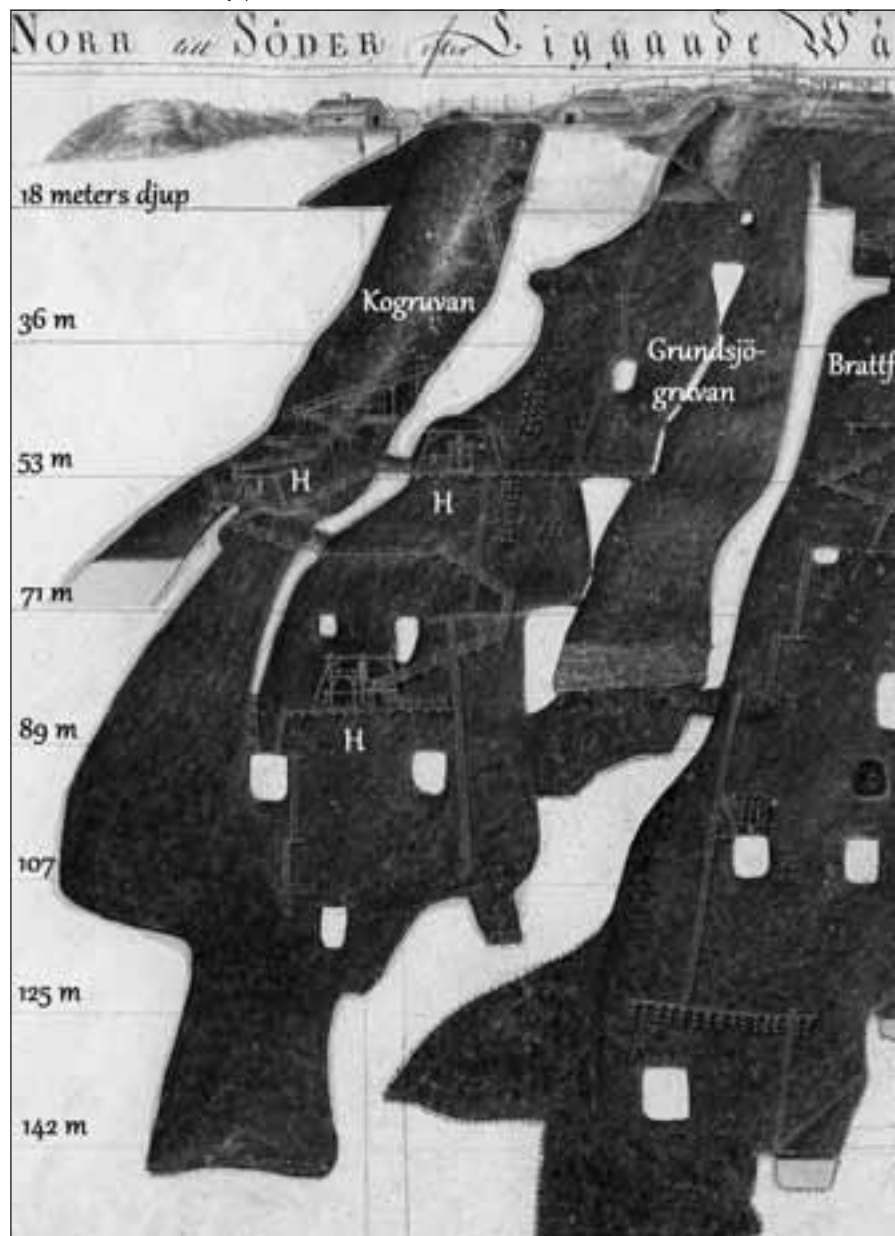
Vid Nordmarks hembygdsförening 15 km norr om Filipstad finns en gruvkarta över Nordmarksbergs järngruvor i Nordmark. Den upprättades av Gunnar Bergström 1805 och är senare kompletterad av A. G. Berndes 1827 och 1829. Ytterligare kompletteringar utfördes 1837 av C. D. Troilius och 1847 av J. A.W. Busch. Kartan visar på ett förnämligt sätt hur det såg ut vid Nordmarks äldsta gruvfält under första hälften av 1800-talet. Detaljerna är häpnadsväckande. Ovan jord syns byggnader och tekniska anordningar avbildade. Under jord kan man se förtimringar, stegar, hästvindar m.m. Man kan även se trästegar och ramperna som hästarna gick ned på. I Nygruvan ses även en enorm förtimring som är drygt 30 meter hög! Brattforsgruvan var redan över 150 meter djup.

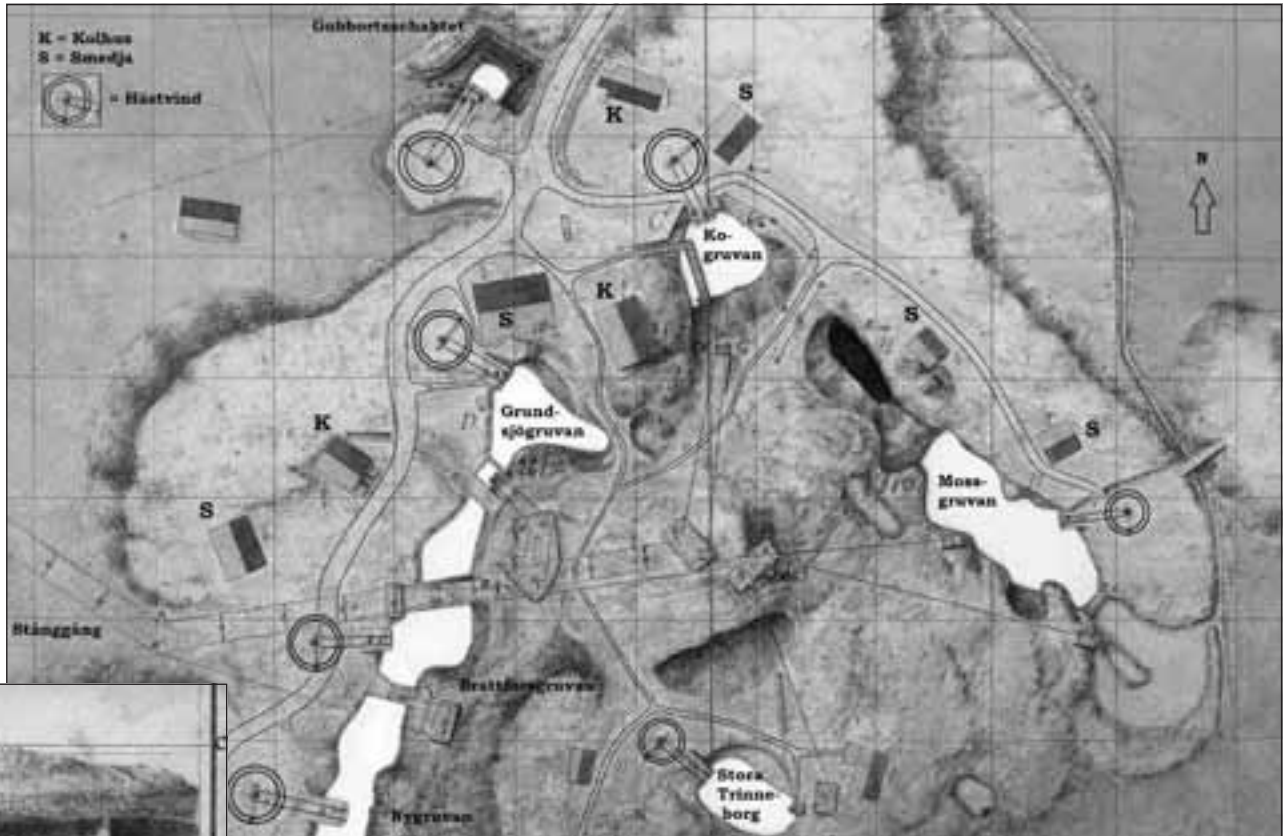
**STÅNGGÅNG.** Anordning som främst användes för att länsa gruvorna från vatten. Den fungerade på så sätt att kraften från ett stort vattenhjul överfördes till horisontellt liggande stockar. Dessa var upphängda i stolpar som stod i rad uppe på marken mellan vattenhjul och gruva. Stånggången gick ned i gruvan och drev där sug- och lyftpumpar som länsade gruvan.

**HÄSTVIND.** Äldre uppfodringsanordning som drevs med hjälp av en eller flera hästar. De drog runt en vertikalt stående linkorg där linan lindades ut och in. I linan fästes tunnor som fylldes med berg. Ibland användes de även för vattenuppföring. 🐾

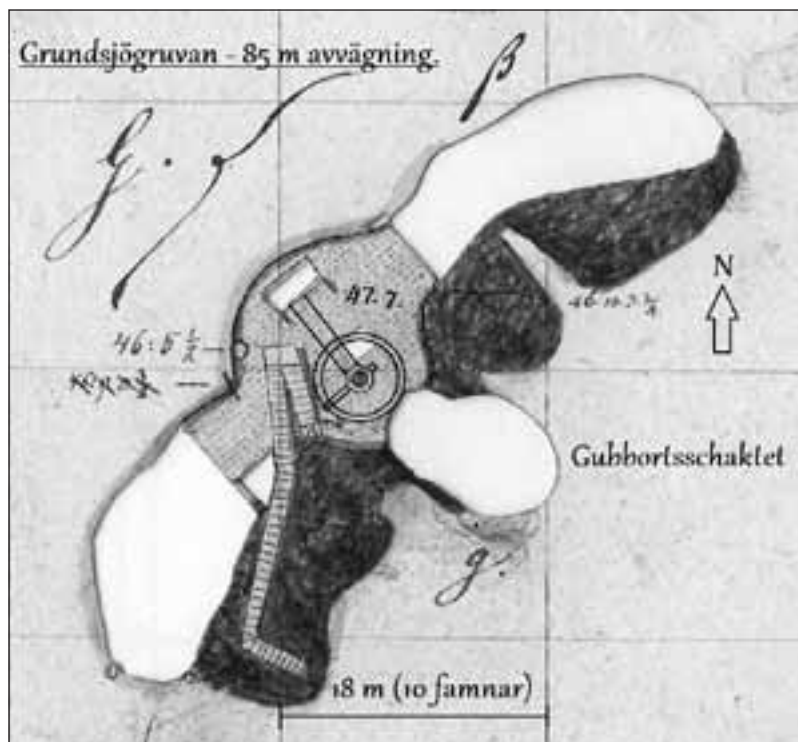


Längdprofil från norr till söder som visar hästvindarna under jord (4 st). Dessutom kan man se långa trästegar och ramperna som hästarna gick ned på. I Nygruvan ses även en enorm förtimring som är drygt 30 meter hög! Brattforsgruvan var redan över 150 meter djup.





Dagblad 3 med text och vägar:  
 Norra delen av Nordmarksbergs gruvfält. Under första hälften av 1800-talet. Notera hur många hästvindar, smedjor och kolhus det fanns! Vissa smedjor var säkerligen borsmedjor och andra för att tillverka saker för gruvdriften. Varje ruta är 10 x 10 famnar, eller 17,8 x 17,8 meter. Gruvöppningarna är vita.



Grundsjögruvan på 85 meters avvägning (djup). Hästvinden som är inritad på kartan här var den som låg djupast i gruvan. Här syns också trärampen som hästarna gick upp och ned på. Notera också det stora trägolvet som byggts över det öppna rummet vilket hästen gick runt på dagarna i ända. Det blev nog en hel del hästskit i gruvan att ta reda på under ett år!

**HEMBYGDSFÖRBUNDETS ÅRSSTÄMMAN 2013**

**Lördag 13 april**

**Brunskogs hembygdsgård**

**Vi börjar 9.00 med anmälan och kaffe**

**Välkomna**

**JAN KRUSE**, mångårig styrelsemedlem i Nordmarks hembygdsförening, har utkommit med boken *Historien om gruvorna vid Persbergs Odalfält*. Gruvfältet är Värmlands största och kanske även det äldsta. Boken är inbunden, innehåller över tjugo olika kapitel och är på hela 248 sidor (A4). Boken innehåller också cirka 150 foton/skisser/kartor. Här finns allt du behöver veta om det gruvfält som under andra halvan av 1800-talet var ett av Sveriges mest betydelsefulla. Järnmalmen från Persberg levererades till de flesta hyttorna i Värmland, exempelvis Hagfors, Borgvik, Granbergsdal och Nykroppa. På youtube finns en liten reklamfilm om boken, sök på **Persbergs Odalfält**. Årets julklapp för den som är intresserad av Värmländsk industrihistoria! Boken kan beställas på [atre.se](http://atre.se) eller [adlibris.com](http://adlibris.com) eller från författaren [ja.kruse@telia.com](mailto:ja.kruse@telia.com) 🐦

